

**ЮРИДИЧНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВОВИХ СТИМУЛІВ
У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ****LEGAL CONSOLIDATION OF LEGAL INCENTIVES
IN LABOR LEGISLATION OF UKRAINE**

**Смолярова М.Л., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національний університет «Запорізька політехніка»**

Розкрито проблематику юридичного закріплення правових стимулів у трудовому законодавстві України із залученням теоретичних положень у сфері юридичної техніки. Доведено, що право завжди буде спрямоване на створення та вдосконалення єдиної, внутрішньо узгодженої та послідовної системи норм, що регулюють суспільні відносини. Тому важливого значення мають обізнаність, компетентність законодавців для опанування інструментарієм формування плану нормотворчої діяльності, нормативно-правових актів й формулювання законодавчих норм.

Розглянуті деякі загальні прийоми і правила юридичної техніки для закріплення правових стимулів. Звернено увагу на значення правильного застосування юридичних конструкцій задля досягнення цілей правового стимулювання. Юридична конструкція досліджена як ідеальна модель, що відображає складну структурну будову врегульованих правом суспільних відносин, юридичних фактів чи їх елементів. Визначено, що у процесі правотворчості юридичні конструкції виступають завжди засобом побудови нормативного матеріалу, тобто засобами юридичної техніки.

Акцентовано, що юридичні терміни та конструкції виступають найважливішим засобом вираження нормативного змісту права, складовою мови права. Тому мова нормативно-правового акту, як один з елементів законодавчої техніки, допомагає в оформленні слів у юридичні формули. З цих позицій нормативні акти стимуляційної дії мають бути прості для розуміння, але водночас не примітивні. Продемонстровано аналіз текстів нормативно-правових актів задля усунення можливих протиріч у розумінні норми трудового права та з'ясуванні лексичного значення тексту загалом.

Грунтуючись на результатах аналізу праць вітчизняних та закордонних науковців з загальної теорії права та трудового права автором підкреслено, що ефективне правове стимулювання можливе за наявності низки умов. По-перше, має бути розроблена концепція трудового законодавства, яка будується на науковому розумінні процесу впливу правових стимулів на свідомість та психіку учасників стимуляційних відносин. По-друге, кожен новий нормативний акт повинен представляти чітку модель, реалізація якої матиме форму соціально-активної поведінки суб'єктів стимуляційних правовідносин.

Ключові слова: ефективність правового стимулювання, правові стимули, стимуляційні правовідносини, юридична техніка, юридичні конструкції.

The problem of legal consolidation of legal incentives in the labor legislation of Ukraine with the involvement of theoretical provisions in the field of legal technique is revealed. It has been proven that law will always be aimed at creating and improving a single, internally consistent and consistent system of norms regulating social relations. Therefore, the awareness and competence of legislators are of great importance for mastering the toolkit of forming a plan for rule-making activities, normative legal acts and the formulation of legislative norms.

Some general techniques and rules of legal technique for securing legal incentives are considered. Attention is paid to the importance of the correct application of legal constructions in order to achieve the goals of legal stimulation. The legal construction is studied as an ideal model that reflects the complex structural structure of social relations regulated by law, legal facts or their elements. It was determined that in the process of law-making, legal constructions are always a means of building normative material, that is, means of legal technique.

It is emphasized that legal terms and constructions are the most important means of expressing the normative content of law, a component of the language of law. Therefore, the language of the normative legal act, as one of the elements of the legislative technique, helps in formulating words into legal formulas. From these positions, normative acts of stimulating action should be easy to understand, but at the same time not primitive. The analysis of the texts of normative legal acts is demonstrated in order to eliminate possible contradictions in the understanding of the norms of labor law and to clarify the lexical meaning of the text in general.

Based on the results of the analysis of the works of domestic and foreign scientists on the general theory of law and labor law, the author emphasized that effective legal stimulation is possible if there are a number of conditions. First, the concept of labor legislation should be developed, which is based on a scientific understanding of the process of the influence of legal incentives on the consciousness and psyche of participants in incentive relations. Secondly, each new normative act must represent a clear model, the implementation of which will take the form of socially active behavior of the subjects of incentive legal relations.

Key words: effectiveness of legal incentives, legal incentives, incentive legal relations, legal technique, legal constructions.

Ефективність правового стимулювання в трудовому праві, як і в інших галузях права, багато в чому залежить від правильного застосування юридичної техніки. Загальновідомо, що вона є елементом як початкового етапу підготовки проекту нормативного акту, так і кінцевого етапу у вигляді тлумачення та реалізації прийнятого нормативно-правового акту. Дослідження питання юридичного закріплення правових стимулів у трудовому законодавстві України не тільки надає можливість ознайомитися з основними методами, правилами, прийомами та засобами законодавчої техніки, а й з'ясувати як їх використання дозволяє створювати якісні закони.

Науковцями дана проблематика розглядалася лише в загальному контексті теорії держави та права (О.В. Зінченко, В.М. Косович, І.М. Луценко, Л.Р. Наливайко та ін.), у теорії трудового права приділялася увага лише засобам стимулювання праці (С.В. Венедіктов, М.А. Дей та ін.)

та попри на достатньо велику кількість наукових праць у вітчизняній науці трудового права відсутні комплексні дослідження питання юридичного закріплення правових стимулів у трудовому законодавстві України, чим і зумовлено актуальність обраної теми.

Метою дослідження є розгляд проблем юридичного закріплення правових стимулів у трудовому законодавстві України та вироблення низки наукових висновків щодо шляхів їх вирішення.

Загальновідомо, що проблемам ефективності законодавства приділялася значна увага в науковій правничій літературі. Так, за радянські часи теорія ефективності законодавства розглядалася як інструментарій до права за допомогою якого здійснювалося управління суспільством, для досягнення економічних, політичних, ідеологічних та інших цілей соціалістичного будівництва. У межах цієї теорії ефективність правових норм визначалася як

співвідношення між фактичним результатом їх дії і тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті.

Однак нині розуміння законодавства дещо інше і спирається на різні соціальні інтереси, коли свобода реалізації одних інтересів не обмежує свободи інших. Відповідно і його ефективність вимірюється його внеском у зміцнення правових засад державного та суспільного життя, у формування та розвиток елементів свободи в суспільних відносинах, в реалізацію прав і свобод людини та громадянина [1, с. 149]. Зрозуміло, що право завжди буде спрямоване на створення та вдосконалення єдиної, внутрішньо узгодженої та послідовної системи норм, що регулюють суспільні відносини. Тому важливого значення мають обізнаність, компетентність законодавців для опанування інструментарієм формування плану нормотворчої діяльності, нормативно-правових актів й формулювання законодавчих норм. Звісно, що сформувати певні навички у цій сфері можливо лише за допомогою такої галузі знань як юридична техніка. За правилами юридичної техніки здійснюється правотворча, законотворча й нормотворча діяльність, результатом яких є створення актів індивідуальної дії або нормативно-правових актів.

На сьогодні підготовка нормативно-правових актів здійснюється за методичними рекомендаціями Апарату Верховної Ради України під назвою «Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки» [2]. Крім того, застосування прийомів юридичної техніки регламентуються такими підзаконними нормативно-правовими актами: Правилами підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2005 року № 870 [3], Регламентом Кабінету Міністрів України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року № 950 [4] та іншими актами.

У теорії держави та права під юридичною технікою розуміють систему засобів, правил, прийомів й способів створення компетентними органами найдоцільніших за формою та досконаліх за структурою, змістом і вкладом юридичних актів [5, с. 728]. Розглянемо деякі загальні прийоми і правила юридичної техніки для закріплення правових стимулів. Для досягнення цілей правового стимулювання істотне значення має правильне застосування юридичних конструкцій. Ми виходимо з розуміння юридичної конструкції як ідеальної моделі, що відображає складну структурну будову врегульованих правом суспільних відносин, юридичних фактів чи їх елементів. Зрозуміло, що у процесі правотворчості юридичні конструкції виступають засобом побудови нормативного матеріалу, тобто засобами юридичної техніки. Юридичні конструкції надають нормам права композиційної стрункости, зумовлюють послідовність їхнього викладу, визначають зв'язок між нормами права, сприяють повному, безпроблемному, чіткому врегулюванню тих чи інших суспільних відносин (або їх елементів). Використання юридичної конструкції націлює законодавця на те, щоб із достатньою повнотою регламентувати її елементи. Прикладом юридичних конструкцій стосовно нашого дослідження може бути модель стимуляційного правовідношення: склад правомірного вчинку, вчиненого під впливом правових стимулів. Правильне викладення юридичних конструкцій є найважливішою умовою підвищення ефективності правового стимулювання. Це, мабуть, найскладніша і найважливіша «ділянка роботи законодавця», яка потребує комплексного підходу.

Нормативний акт має містити ясний перелік документів, аналіз яких дозволить судити про можливості особи. Вдалим прикладом може бути «Положення про почесні звання України» затверджене Указом Президента України від 29 червня 2001 року № 476/2001 з оформлення нагородних матеріалів на почесне звання «Заслужений діяч

науки і техніки України» [6]. Це почесне звання присвоюються науковим працівникам, які мають науковий ступінь доктора або кандидата наук та видатні праці в галузі науки і техніки, дизайну та ергономіки, що дістали міжнародне визнання, за підготовку висококваліфікованих наукових кадрів. Заслуги вченого перед Українською державою можуть визначатися, виходячи з таких складових, як:

- праця у відповідній галузі економічної або соціально-культурної сфери, як правило, не менше десяти років;
- високі трудові досягнення і професійна майстерність;
- наявність вищої або професійно-технічної освіти;
- наявність наукового ступеня доктора або кандидата наук;
- перелік наукових праць.

Критерії до визначення заслуг можуть змінюватись Комісією державних нагород та геральдики. Основними завданнями якої є здійснення підготовки проектів нормативно-правових актів з питань державних нагород України та геральдичної справи. Крім того, вона займається підготовкою висновків щодо порушених перед Президентом України клопотань про нагородження державними нагородами України, позбавлення державних нагород України, поновлення у правах на державні нагороди України, видачу дублікатів нагород або документів про нагородження [7]. Зрозуміло, що Комісія державних нагород та геральдики може відхилити клопотання про нагородження державною нагородою України. Наразі є випадки необґрунтованого подання до нагородження. Найчастіше це результат поверхневого та примітивного підходу до оцінки заслуг представленого до почесного звання, коли за основу береться тривалий стаж роботи та повсякденне, сумлінне виконання посадових обов'язків. Вважаємо, що необхідно враховувати практику стимулювання, а саме прогалини, недоліки, що виникають у процесі впливу правових стимулів.

Юридичні терміни та конструкції виступають найважливішим засобом вираження нормативного змісту права, складовою мови права. Тому мова нормативно-правового акту, як один з елементів законодавчої техніки, допомагає в оформленні слів у юридичні формули. З цих позицій нормативні акти стимуляційної дії мають бути прості для розуміння, але водночас не примітивні. Зрозуміло, що при підготовці нормативно-правового акту необхідно дотримуватися усіх прийнятих правил граматики, синтаксису, орфографії та пунктуації. Однак у змісті нормативно-правових актів України іноді ми можемо побачити помилки. Так, О.О. Селіванова визначає, що до основних мовних помилок належать помилки формального рівня (на рівні форми слова, словосполучення, речення), що не завдають серйозної шкоди змісту правової норми. Однак, одним із показників ефективності закону є високий якісний рівень не лише змістовної юридичної сторони, а й лінгвістичної форми як окремої правової норми, і нормативного правового акту загалом. Це і є основною метою лінгвістичної експертизи та проектів нормативно-правових актів – підвищення їхньої мовної якості, забезпечення відповідності нормативного тексту нормам сучасної української літературної мови [8, с. 98]. І.І. Царьова також вважає, що для підвищення мовної якості нормативних правових актів варто запровадити їх обов'язкову мовну експертизу, забезпечити цілеспрямовану, комплексну підготовку спеціалістів у сфері правової мови – юрислінгвістів та створити тезаурус української правової термінології [9, с. 61]. Ми підтримуємо позиції вищезазначених науковців стосовно обов'язковості проведення мовної експертизи нормативно-правових актів, це на нашу думку, покращить їх якість.

Елементом юридичної техніки є структуризація нормативно-правового акту, тобто поділ його

взаємопов'язаних складових на частини, розділи, глави, статі. Структурою нормативного акту є відповідна конструкція всього правового матеріалу. І тут особливого значення набуває преамбула. Вона має бути необхідним елементом будь-якого нормативного акту, спрямованого на формування соціально-активної поведінки особи. У преамбулі необхідно чітко закріплювати цілі прийняття цього нормативного акту, тобто відобразити основні напрями правового стимулювання – чого хоче досягти стимуляційний суб'єкт, надаючи певні правові можливості. У цьому дуже вдалим видаються положення Закону України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян», які передбачають її щомісячну виплату. У преамбулі чітко зафіксовано, про створення належних умов для життєзабезпечення деяких категорій громадян з-поміж осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, які брали безпосередню участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України та членів сімей загиблих (померлих) громадян з-поміж осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, шляхом встановлення їм щомісячної грошової виплати [10]. При нормативному закріпленні низки правових стимулів особливе значення мають прикінцеві положення закону. В них повинні бути чітко зафіксовані реальні джерела матеріального стимулювання. Тобто, якщо нормативний акт передбачає виплату додаткових премій, надбавок, доплат, то в його прикінцевій частині має бути зазначено, коштами якого бюджету мають здійснюватися ці виплати.

Для юридичної техніки має значення такий її елемент, як правова логіка. Використання закону тотожності (кожна думка в процесі мислення і висловлювання зберігала б один й той самий зміст), логічного закону несуперечності (один і той самий предмет не може одночасно мати й не мати одну й ту саму властивість), закону достатньої підстави (доведеність, обґрунтованість мислення) дозволяє уникнути порушень. Практика показує, що поспішно прийняті закони без суворого дотримання юридичної техніки, знижують їх ефективність та призводять до суттєвих суперечностей у системі національного законодавства.

Отже, ефективне правове стимулювання можливе за наявності низки умов. По-перше, має бути розроблена концепція трудового законодавства, яка будуватиметься на науковому розумінні процесу впливу правових стимулів на свідомість та психіку учасників стимуляційних відносин. По-друге, кожен новий нормативний акт повинен представляти чітку модель, реалізація якої матиме форму соціально-активної поведінки суб'єктів стимуляційних правовідносин. Для цього стимуляційний суб'єкт повинен визначитися для себе: – за наявності яких умов цей правовий стимул реально діятиме; – які юридичні наслідки настануть після реалізації правових стимулів, чи є у нормативному акті чіткі критерії визнання заслуг особи? Створюючи модель ідеальної поведінки, законодавець звертає увагу на взаємний зв'язок між усіма положеннями нормативного акту. А правомочність стимуляційного суб'єкта, повинні бути сформульовані таким чином, щоб він мав реальні можливості ними скористатися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луценко І.М. Правові стимули: теоретико-правові засади та механізм реалізації. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2009. 227 с.
2. Кижанівський В. П. Практика законотворення. Правила оформлення проєктів законів та основні вимоги законодавчої техніки: методичні рекомендації. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2014. 44 с.
3. Правила підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 листопада 2005 р. № 870. *Офіційний вісник України*. 2005. № 36. Ст. 2200.
4. Регламент Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 (у ред. від 11.05.2023 р. № 451). *Офіційний вісник України*. 2007. № 54. Ст. 2180.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.
6. Положення про почесні звання України: Указ Президента України від 29 червня 2001 року № 476/2001 *Офіційний вісник України*. 2001. № 27. Ст. 1201.
7. Положення про Комісію державних нагород та геральдики: Указ Президента України від 31 грудня 2011 року № 1211/2011 *Офіційний вісник України*. 2012. № 18. Ст. 655.
8. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. Київ: Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
9. Царьова І. В. Тексти нормативно-правових актів: лексичні особливості : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 148 с.
10. Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян: Закон України від 27 липня 2022 № 2454-IX / *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Ст. 4060.